

- Shlemko, V. T., and Binko, I. F. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: sutnist i napriamky zabezpechennia* [Economic Security of Ukraine: Essence and Directions of Providing]. Kyiv, 1997.
- Sutuzhko, V. V. "Obshchenauchnyye aspekty teorii otsenki" [On General-Scientific Aspects of the Theory of Estimation]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya 7: Filosofiya. Sotsiologiya i sotsialnyye tekhnologii*, no. 1 (2009): 42-46. <https://cyberleninka.ru/article/n/obschenauchnye-aspekty-teorii-otsenki/viewer>
- Tymoshenko, O. V. "Metodychni pidkhody do otsiniuvania rivnia ekonomichnoi bezpeky derzhavy" [Methodological Approaches to Assessing the Level of Economic Security]. *Biznes Inform*, no. 6 (2014): 32-37. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-6_0-pages-32_37.pdf
- Varela, F., Maturana, U., and Uribe, R. "Autopoez kak sposob organizatsii zhivlykh sistem; yego kharakteristika

- i modelirovaniye" [Autopoiesis: The Organisation of Living Systems; Its Characterization and a Model]. In: *Tsokolov S. Diskurs radikalnogo konstruktivizma. Traditsii skeptitsizma v sovremennoy filosofii i teorii poznaniia (s perevodami originalnykh rabot P. Vattslavika, E. fon Glazersfelda, Kh. fon Ferstera, U. Maturany, F. Varely i G. Rota)*. Munich : Phren, 2000. <https://studylib.ru/doc/4043989/autopoe-z-kak-sposob-organizacii-zhivlykh-sistem%3B-ego-harakte...>
- "Yak formuietsia Reitynh prozorosti mist" [How the Urban Transparency Rating is Formed]. <https://transparentcities.in.ua/news/yak-formuyetsya-reytyng-prozorostimist>
- Zaiets, S. "Reitynhova otsinka sotsialnoi pryvablyvosti rehioniv Ukrainy" [Rating Assessment of Social Attractiveness of the Regions of Ukraine]. *Statystyka Ukrainy*, no. 3 (1999): 22-25.

УДК 35.071.6

JEL: P48; R11; R13; R51; R58

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-11-84-89>

ДОСЯГНЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ БЮДЖЕТНА ЕФЕКТИВНІСТЬ НА ПРИКЛАДІ ПАВЛІВСЬКОЇ ОТГ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

©2021 БЕДРИНЕЦЬ М. Д., УГРЮМОВА К. О.

УДК 35.071.6

JEL: P48; R11; R13; R51; R58

Бедринець М. Д., Угрюмова К. О. Досягнення реформи децентралізації та її бюджетна ефективність на прикладі Павлівської ОТГ у Волинській області

У статті розглянуто актуальну тему сьогодення, а саме: децентралізацію та її бюджетну ефективність (на прикладі Павлівської об'єднаної територіальної громади у Волинській області). Суттєвою рисою децентралізації сьогодні є добровільне об'єднання із іншими територіями задля покращення умов проживання та розвитку місцевості. Децентралізація сприяє поліпшенню інвестиційного клімату, формує ефективне середовище для залучення інвестицій та фінансування діяльності українських регіонів. Саме тому децентралізація дає змогу розкрити свої внутрішні потенціали об'єднаним територіальним громадам. Результат місцевого самоврядування залежить від доцільного використання фінансових ресурсів, самостійного вирішення регіональних питань. У роботі застосовуються показники бюджетної самодостатності, бюджетної результативності, бюджетної транспарентності для аналізу бюджетної ефективності територіальної громади, що ґрунтуються на оцінці рівня виконання розподілу та перерозподілу місцевого бюджету об'єднаної територіальної громади. Бюджетна самодостатність демонструє, як територіальна громада може себе розвинути, бюджетна результативність відповідає за видаткову частину та результат цих витрат, а бюджетна транспарентність — за прозорість і відкритість інформації для громадян. Запровадження децентралізації має на меті вдосконалити систему управління територіальними громадами та систему адміністративно-територіального устрою країни, з покращенням стану проживання та розвитку громадян незалежно від місця проживання. За допомогою децентралізації покращується інвестиційний клімат країни та формується ефективне середовище для залучення іноземних і вітчизняних інвесторів. Фінансування територій дає змогу відкрити нові можливості для зростання об'єднаних територіальних громад.

Ключові слова: децентралізація, бюджетна ефективність, об'єднана територіальна громада, місцевий бюджет, місцеве самоврядування.

Рис.: 2. **Табл.:** 3. **Бібл.:** 12.

Бедринець Мирослава Дмитрівна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри фінансів імені Л. Л. Тарангул, Університет державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, Ірпінь, 08201, Україна)

E-mail: mira_may@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0393-6635>

Угрюмова Катерина Олександрівна – магістрант, Навчально-науковий інститут фінансів, банківської справи Університету державної фіскальної служби України (вул. Університетська, 31, корп. В, Ірпінь, 08201, Україна)

E-mail: ugrumovakatya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4154-7083>

UDC 35.071.6

JEL: P48; R11; R13; R51; R58

Bedrinets M. D., Ugrumova K. O. The Achievements of the Decentralization Reform and its Budget Efficiency on the Example of the Pavlivska AH, Volyn Region
The article discusses the topical issue of the present day: decentralization and its budget efficiency (on the example of the Pavlivska amalgamated hromada in the Volyn region). A significant feature of decentralization today is voluntary association with other territories in order to improve living conditions and development of the area. Decentralization facilitates the improvement of investment climate, forms an efficient environment for attracting investments and

financing the activities of Ukrainian regions. That is why decentralization allows amalgamated hromadas to reveal their internal potentials. The result of local self-government depends on the appropriate use of financial resources, independent resolution of regional issues. The publication uses indicators of budget self-sufficiency, budget effectiveness, budget transparency to analyze the budget efficiency of the territorial community, based on an assessment of the level of implementation of the distribution and redistribution of the local budget of the amalgamated hromada. Budget self-sufficiency demonstrates how the territorial community can develop itself, budget effectiveness is responsible for the expenditure part and the result of these costs, and budget transparency — for insightfulness and openness of information for citizens. The introduction of decentralization aims to improve the system of management of territorial communities and the system of administrative and territorial structure of the country, with the improvement of the state of residence and development of citizens regardless of their place of residence. With the help of decentralization, the investment climate of the country is improving and an efficient environment is being formed to attract foreign and domestic investors. Financing of territories allows opening up new opportunities for the evolvement of amalgamated hromadas.

Keywords: decentralization, budget efficiency, amalgamated hromada, local budget, local self-government.

Fig.: 2. **Tabl.:** 3. **Bibl.:** 12.

Bedrinets Myroslava D. – PhD (Economics), Associate Professor, Head of the Department of Finance named after L. L. Tarantul, University of the State Fiscal Service of Ukraine (31 Universytetska Str., Irpin, 08201, Ukraine)

E-mail: mira_may@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0393-6635>

Ugrumova Kateryna O. – Graduate Student, Educational and Scientific Institute of Finance, Banking of the University of the State Fiscal Service of Ukraine (Bldg B, 31 Universytetska Str., Irpin, 08201, Ukraine)

E-mail: ugrumovakaty@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4154-7083>

Країна для фінансової стабільності потребує упорядкованої системи розподілу та накопичення коштів у місцевих бюджетах. Через ефективний розподіл фінансових ресурсів місцевих бюджетів поліпшується соціально-економічний розвиток території та залучаються іноземні та вітчизняні інвестори до нашої країни. Тому доцільно використовувати дієву бюджетну політику. Завдяки впровадженню реформи децентралізації сьогодні існує складна система адміністративно-територіального устрою, а саме: територіальні одиниці з різними повноваженнями та статусом: села, селища, селища міського типу, міста районного та обласного значення.

Питанням децентралізації та її бюджетної ефективності присвячена достатня кількість досліджень таких науковців, як: Н. Акаї та М. Саката (*N. Akai, M. Sakata*) [1], Е. Остром (*E. Ostrom*) [2], В. Дем'янишин та Ю. Ништа [7], С. Закірова [8], М. Бедринець, М. Кузель, Т. Коляда [4] та інших.

Слід згадати і про засновника теорії децентралізації – В. Оутса (*W. E. Oates*). Головною ідеєю теорії є таке: «якщо немає економічних переваг (економія від масштабу), пов'язаних із централізованим забезпеченням, то децентралізована модель надання публічних послуг, що враховує місцеві особливості різних юрисдикцій, буде краще поліпшувати добробут порівняно з результатами від централізованого надання таких послуг, який характеризується уніфікованими підходами та процедурами в усіх юрисдикціях» [3].

Мета статті – висвітлення досягнень реформи децентралізації за роки існування в Україні та результатів ефективного використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів.

В Україні процес децентралізації розпочато у 2014 р. з прийняттям Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про

добровільне об'єднання територіальних громад» (05.02.2015) та змін до Бюджетного та Податкового кодексів щодо фінансової децентралізації. Цей процес дозволив формувати відповідно до положень Європейської хартії місцевого самоврядування значний дієвий і спроможний інститут місцевого самоврядування на базовому рівні – об'єднані територіальні громади (ОТГ) [12].

Суттєвою рисою децентралізації сьогодні є добровільне об'єднання з іншими територіями задля покращення умов проживання та розвитку місцевості. Результат місцевого самоврядування залежить від доцільного використання фінансових ресурсів згідно із самостійним рішенням регіональних питань. Ключовим поштовхом для ОТГ було зміцнення дохідної частини місцевих бюджетів, утворення умов для економічної стабілізації території та примноження соціальної спрямованості видатків бюджету. Тому в усіх ОТГ залишаються 60% податку на доходи фізичних осіб, 100% земельного податку, податку на нерухомість, пряма освітня субвенція, додаткові кошти на розвиток мережі надання адміністративних послуг. Акумулявання коштів відбувається на місцевому рівні та послаблює тиск на регіональний рівень фінансування.

На липень 2021 р. вже існувало 1470 ОТГ, які включали 136 районів, що свідчить про значний прогрес у розвитку територіальних громад. У 2020 р. було узгоджено та затверджено нову, модернізовану конфігурацію ОТГ, за якою було ліквідовано старі та створено нові укрупнені райони: якщо у 2020 р. було 983 ОТГ, то у 2021 р. їх стало на 487 менше.

Для визначення бюджетної ефективності ОТГ використовують відповідну сукупність критеріїв і показників. Існує велика кількість методів і підходів оцінювання, які мають свої обґрунтовані висновки. Ми визначаємо за такими показниками, як: індекс

бюджетної самодостатності, індекс бюджетної результативності та індекс бюджетної транспарентності. На нашу думку, дані показники визначають повноту реальних слабких і сильних сторін ОТГ.

Бюджетна самодостатність характеризується спроможністю самостійно підтримувати рівень розвитку й основні потреби населення для проживання. Розглянемо показник бюджетної самодостатності на прикладі Павлівської ОТГ у Волинській області, який визначається за такими індикаторами (табл. 1).

Майже всі показники зросли у 2020 р. порівняно з 2019 р., крім питомої ваги капітальних видатків у загальній сумі видатків, яка зменшилася з 15,5% до 3,2%, та капітальних видатків на 1-го мешканця – з 1214,1 грн до 245,7 грн.

Павлівська ОТГ за показниками бюджетної самодостатності 2020 р. займає 258 місце в загальному рейтингу між 277 ОТГ у групі з численністю населення 5–10 тис. осіб., хоча у 2019 р. у неї було 215 місце зі 268 можливих.

Бюджетна результативність відповідає за видатки місцевого бюджету на різні сфери діяльності населення. Розглянемо показник бюджетної результативності на прикладі Павлівської ОТГ у Волинській області, який визначається за такими індикаторами (табл. 2).

Усього було виконано у 2019 р. – 98,56%, а у 2020 р. – 99,54% до уточненого річного розпису. Це свідчить про те, що громада почала доцільно використовувати кошти, які були заплановані на поточний рік, повною мірою.

Неефективне використання бюджетних коштів призводить до додаткового навантаження на бюджет і примноження зовнішніх і внутрішніх загроз. Бюджет ОТГ має використовуватися на пріоритетні напрямки розвитку територіальної громади та відповідати потребам населення. До основних причин невиконання запланованих бюджетних програм стосовно розподілу коштів на місцевому рівні належать такі (рис. 1).

Невиконання бюджетних програм виникає через організаційні, економічні та правові аспекти діяльності. «Зокрема, у цих бюджетних програмах спостерігається невикористання фонду заробітної плати, неповна сплата ЄСВ, недотримання структури та обсягів витрат у межах програми, скорочення витрат на житлово-комунальні послуги, оптимізація бюджетних витрат на бюджетних закупівлях, неотримання коштів за бюджетними асигнуваннями, скасування тендерів, невиконання договірних умов. Інші причини стосуються процедур реалізації бю-

Таблиця 1

Бюджетна самодостатність Павлівської ОТГ у Волинській області, 2019–2020 рр.

Показник	2019 р.	2020 р.
Доходи загального фонду на 1-го мешканця (без трансфертів), грн	2201,7	2403,5
Видатки на утримання апарату управління на 1-го мешканця, грн	920,6	1079,7
Капітальні видатки на 1-го мешканця, грн	1214,1	245,7
Рівень дотаційності бюджетів ОТГ Волинської області, %	29,4	31,3
Видатки загального фонду на 1-го мешканця, грн	6328,1	7189,5
Питома вага заробітної плати у видатках загального фонду, %	85,6	89,1
Питома вага капітальних видатків у загальній сумі видатків, %	15,5	3,2
Співвідношення видатків на утримання апарату управління із сумою доходів загального фонду (без трансфертів), %	41,8	44,9

Джерело: складено на основі [6].

Таблиця 2

Бюджетна результативність Павлівської ОТГ у Волинській області, 2019–2020 рр., %

Показник	2019 р.	2020 р.
Загальнодержавні функції	98,51	101,05
Громадський порядок, безпека та судова влада	99,33	99,98
Економічна діяльність	94,53	97,90
Житлово-комунальне господарство	99,82	99,99
Духовний і фізичний розвиток	98,39	96,71
Освіта	98,17	99,37
Соціальний захист і соціальне забезпечення	99,66	99,13

Джерело: складено на основі [5].

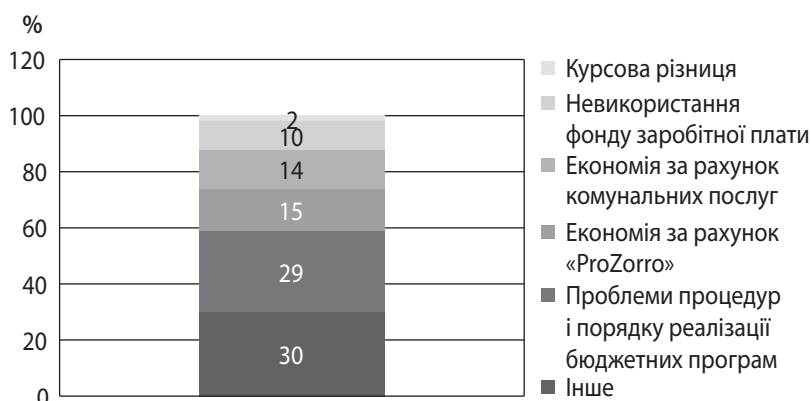

Рис. 1. Основні причини невиконання бюджетних програм на місцевому рівні, %

Джерело: складено за [11].

джетних програм і пов'язаних з ними проблем, зокрема: невиконання умов договору, затримання строків будівництва, несвоєчасне укладання угод, скасування торгів, несвоєчасне надання науково-технічної документації, несхвалення програми на проведення дочасних виборів та інше» [11].

Процес створення та групування ОТГ перебуває в розвитку: ще найближчі 5–7 років буде реформуватися й удосконалюватися. Хронологія об'єднання територіальних громад за 2015–2021 рр. виглядає таким чином (рис. 2). Зростання кількості територіальних громад впливає на динаміку аналізу, але не несе великого значення, оскільки процес перебуває в активній стадії та постійно змінюється. Проте це привносить позитивну тенденцію до згуртованості населення.

Важливим елементом бюджетної ефективності є *бюджетна транспарентність*, або, як її ще називають, *бюджетна відкритість*. Вона дозволяє слідкувати за розвитком громади, її інтересами, використанням бюджету та знайомитися з громадянськими правами. Якщо розглядати прозорість детальніше, то можна зробити висновок, що вона дозволяє кожному громадянину бачити та слідкувати за даними бюджету; які послуги були надані за держав-

ні кошти із місцевого бюджету; висловлювати свої думки через громадянську участь. Такі дії прозорості підсилюють довіру населення до органів влади, сприяють поліпшенню соціальної політики та доцільному розподілу коштів на дійсно важливі потреби населення. Найпростіше, що можна зробити, – це інформувати своїх громадян на платформі Інтернету, отже, проінформованих громадян буде більше. Обов'язково на сайті ОТГ мають бути такі дані: нормативно-правові документи, програми на майбутні та теперішній рік, звіти щодо використання та розподілу коштів з місцевого бюджету, громадянський зв'язок, стратегія розвитку, новини, контакти для зв'язку з представниками органів влади.

Розглянемо показник бюджетної транспарентності на прикладі Павлівської ОТГ у Волинській області, який визначається за такими індикаторами (табл. 3).

Павлівська ОТГ є відкритою стосовно оприлюднення діяльності та розподілу бюджету. Отже, населення має довіру до органів влади, підтримує ідеї програми, тому що вони націлені на результат і задоволення населення територіальної громади. Залучення громадян до прийняття управлінських рішень приведе до підвищеної відповідальності й ефектив-

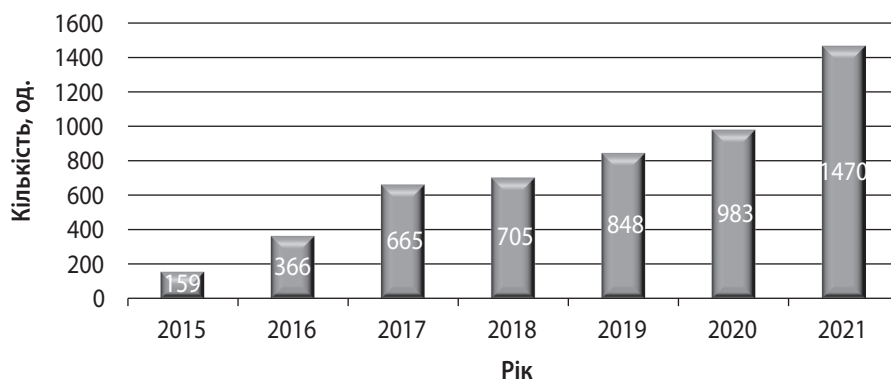

Рис. 2. Кількість об'єднаних територіальних громад, од.

Джерело: складено за [9].

Бюджетна прозорість Павлівської ОТГ у Волинській області, 2019–2020 рр., +/-

Показник	2019 р.	2020 р.
Наявність окремої вкладки «Фінанси» на сайті ОТГ	+	+
Оприлюднення рішень про місцевий бюджет на сайті ОТГ	+	+
Оприлюднення паспортів бюджетних програм місцевого бюджету на сайті ОТГ	+	+
Оприлюднення звітів паспортів бюджетних програм місцевого бюджету	+	+

Джерело: складено на основі [10].

ності виконання запланованих дій. Особливо важливо, щоб кожен мешканець приклав зусилля для поліпшення добробуту своєї ОТГ, а також щоб не було легітимізації перевищення своїх повноважень виконавчими органами.

Реформа децентралізації суттєво змінила фінансову й адміністративно-правову складові на місцевому рівні, що привело до значного зростання спроможності місцевих громад.

ВИСНОВКИ

Децентралізація сприяє поліпшенню інвестиційного клімату, формує ефективне середовище для залучення інвестицій і фінансування діяльності українських регіонів. Саме тому децентралізація дає змогу розкрити свої внутрішні потенціали об'єднаним територіальним громадам.

ОТГ представляє собою ефективну систему управління у реформі децентралізації, що прагне до розвитку не тільки об'єднаних територій, а й держави загалом. Але є певні недопрацювання з боку адміністративно-правового сектора, які потребують виправлення для подальшого розвитку. Так, для Павлівської ОТГ доцільно прагнути до вищих показників бюджетної спроможності та результативності, започатковувати бізнес-ідеї для поповнення місцевого бюджету або об'єднати зусилля із сусідніми ОТГ. Результат діяльності роботи ОТГ залежить, передусім, від рівня бюджетної ефективності, а саме: бюджетної самодостатності, бюджетної результативності та бюджетної прозорості.

Бюджетна самодостатність демонструє, як територіальна громада може себе розвивати; бюджетна результативність відповідає за видаткову частину та результат цих витрат; бюджетна прозорість – за прозорість і відкритість інформації для громадян.

Надання громадам більших повноважень і необхідних додаткових ресурсів сприяє відродженню соціально-економічного розвитку територій, але за умов, що кошти будуть використані в необхідних обсягах і напрямках. Обґрунтованість раціональної структури фінансових ресурсів та механізм і методи підвищення бюджетної ефективності ОТГ набувають актуальності з кожним роком. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Akai N., Sakata M. Fiscal decentralization contributes to economic growth: evidence from state-level cross-section data for the United States. *Journal of Urban Economics*. 2002. Vol. 52. Iss. 1. P. 93–108. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0094-1190\(02\)00018-9](https://doi.org/10.1016/S0094-1190(02)00018-9)
2. Ostrom E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press, 1990. 295 p.
3. Oates W. E. On The Evolution of Fiscal Federalism: Theory and Institutions. *National Tax Journal*. 2008. Vol. LXI. No. 2. P. 313–334. DOI: <https://doi.org/10.17310/ntj.2008.2.08>
4. Фінансові інструменти регіонального розвитку в Україні в умовах децентралізації: монографія / Бедринець М. Д., Кужелев М. О., Коляда Т. А. та ін. Ірпінь: УДФСУ, 2021. 318 с.
5. Бюджет Павлівської сільської територіальної громади за 2019–2020 роки. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/03512000000/info/profile>
6. Бюджети ОТГ за 2020 рік – рейтинг. URL: <https://gorokhivrada.gov.ua/news/1614938314/>
7. Дем'янишин В., Ништа Ю. Напрями удосконалення виконання місцевих бюджетів // Актуальні питання фінансової теорії та практики: зб. матеріалів Восьмої заочно-дистанційної наукової конференції студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.). Тернопіль, 2021. С. 33–36.
8. Закірова С. Децентралізація в Україні: сучасний стан законодавчого забезпечення процесу реформування / Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2853:detsentralizatsiya-v-ukrajini-suchasnij-stan-zakonodavchogo-zabezpechennya-protsesu-reformuvannya&catid=8&Itemid=350
9. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 10 липня 2021 року. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>
10. Павлівська громада, Волинська область, Володимир-Волинський район. URL: <https://pavlivska-gromada.gov.ua/>
11. Причини невиконання бюджетних програм. URL: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/reasons.pdf>
12. Реформа децентралізації // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

REFERENCES

- Akai, N., and Sakata, M. "Fiscal decentralization contributes to economic growth: evidence from state-level cross-section data for the United States". *Journal of Urban Economics*, vol. 52, no. 1 (2002): 93-108.
DOI: [https://doi.org/10.1016/S0094-1190\(02\)00018-9](https://doi.org/10.1016/S0094-1190(02)00018-9)
- "Biudzheth Pavlivskoi silskoi terytorialnoi hromady za 2019-2020 roky" [The Budget of the Pavlivsk Rural Territorial Community for 2019-2020]. <https://openbudget.gov.ua/local-budget/03512000000/info/profile>
- "Biudzhety OTH za 2020 rik – reitynh" [OTG Budgets for 2020 – Rating]. <https://gorokhivrada.gov.ua/news/1614938314/>
- Bedrynets, M. D. et al. *Finansovi instrumenty rehionalnoho rozvytku v Ukraini v umovakh detsentralizatsii* [Financial Instruments of Regional Development in Ukraine in the Conditions of Decentralization]. Irpin: UDFSU, 2021.
- Demianyshyn, V., and Nyshta, Yu. "Napriamy udoskonalennia vykonannia mistsevykh biudzhetyv" [Directions for Improving the Implementation of Local Budgets]. *Aktualni pytannia finansovoi teorii ta praktyky. Ternopil*, 2021. 33-36.
- "Monitorynh reformy mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady stanom na 10 lypnia 2021 roku" [Monitoring of the Reform of Local Self-government and Territorial Organization of Power as of July 10, 2021]. <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>
- Oates, W. E. "On The Evolution of Fiscal Federalism: Theory and Institutions". *National Tax Journal*, vol. LXI, no. 2 (2008): 313-334.
DOI: <https://doi.org/10.17310/ntj.2008.2.08>
- Ostrom, E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge University Press, 1990.
- "Pavlivska hromada, Volynska oblast, Volodymyr-Volynskiy raion" [Pavlivsk Community, Volyn Region, Volodymyr-Volyn District]. <https://pavlivska-gromada.gov.ua/>
- "Prychyny nevykonannia biudzhetykh prohram" [Reasons for Non-implementation of Budget Programs]. <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2019/01/reasons.pdf>
- "Reforma detsentralizatsii" [Decentralization Reform]. Uriadovi portal. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizatsiyi>
- Zakirova, S. "Detsentralizatsiia v Ukraini: suchasnyi stan zakonodavchoho zabezpechennia protsesu reformuvannia" [Decentralization in Ukraine: the Current State of Legislative Support of the Reform Process]. *Tsentroslidzhen sotsialnykh komunikatsii NBUV*. http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2853:detsentralizatsiya-v-ukrajini-suchasniy-stan-zakonodavchogo-zabezpechennya-protsesu-reformuvannya&catid=8&Itemid=350